ISSN: 2584-0509

ਬਦਲਦੇ ਮਾਨਵੀਂ ਸਰੋਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਗਟਾਉਂਦਾ ਕਾਵਿ-ਸੰਗ੍ਰਹਿ: ਰੂਹ ਦਾ ਰੇਗਿਸਤਾਨ

ਡਾ. ਮਨਜੀਤ ਕੌਰ
ਅਸਿਸਟੈਂਟ ਪ੍ਰੋਫ਼ੈਸਰ
ਪੰਜਾਬ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ
ਰਿਜ਼ਨਲ ਸੈਂਟਰ
ਸ੍ਰੀ ਮੁਕਤਸਰ ਸਾਹਿਬ
+91 9876156679

ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਰ ਕਵਿਤਾ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਮੋਹਨ ਤਿਆਗੀ ਇਕ ਸਥਾਪਤ ਲੇਖਕ ਹੈ। ਉਸਦੀ ਕਾਵਿ ਰਚਨਾ ਵਿਚੋਂ ਸਮੇਂ ਦਾ ਸੱਚ ਪ੍ਰਗਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਮੋਹਨ ਤਿਆਗੀ ਕਾਵਿ ਦੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਇਹ ਵੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਮਾਨਵੀਂ ਪਰੰਪਰਾ ਨੂੰ ਮੁਖਾਤਿਬ ਹੋ ਕੇ ਕਾਵਿ ਰਚਨਾ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਵਿਚ ਉਹ ਨਵੇਂ ਪਸਾਰ ਵਿਚ ਬੀਤੇ ਦੇ ਗੌਰਵਮਈ ਚਿੰਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਨਿਸ਼ਾਨਦੇਹੀ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਸਾਹਿਤ ਦੇ ਖੇਤਰ ਨਾਲ ਲੰਮੇ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਜੁੜਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਅਤੇ ਹੁਣ ਵੀ ਇਸ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਲਗਾਤਾਰ ਸਰਗਰਮ ਹੈ। ਸਮੇਂ ਦੇ ਹਾਣ ਦਾ ਸਾਹਿਤ ਰਚਨਾ ਮੋਹਨ ਕਾਵਿ ਦੀ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਹੈ। ਕਵਿਤਾ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਉਸ ਨੇ ਆਲੋਚਨਾ ਅਤੇ ਸਾਹਿਤ ਸੰਪਾਦਨ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਕਾਫੀ ਕੰਮ ਕੀਤਾ ਹੈ। 'ਧੂੰਏਂ ਦਾ ਦਾਸਤਾਵੇਜ਼', 'ਰੂਹ ਦਾ ਰੇਗਿਸਤਾਨ' 'ਲਹੂ ਦੀ ਵਿਰਾਸਤ', 'ਨਜ਼ਮ ਦੀ ਆਤਮ ਕਥਾ' ਅਤੇ 'ਜੰਗਲ ਦਾ ਗੀਤ' ਉਸਦੀ ਮੌਲਿਕ ਕਾਵਿ ਰਚਨਾ ਹੈ। ਇਸਦੇ ਨਾਲ ਹੀ 'ਕਿਸਾਨ ਯੁੱਧ' (ਸਾਂਝਾ ਕਾਵਿ ਸੰਗ੍ਰਹਿ), 'ਮਿੱਟੀ ਦੇ ਵਣਜਾਰੇ' (ਸੰਪਾਦਿਤ ਕਿਸਾਨੀ ਕਵਿਤਾ), 'ਖਾਮੋਸ਼ ਸਦੀ ਦੀ ਦਾਸਤਾਨ', 'ਵਾਵਰੋਲ਼ਿਆਂ ਦੇ ਅੰਗ-ਸੰਗ' ਅਤੇ 'ਚਾਨਣੀ ਦੇ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ' ਉਸਦੀਆਂ ਸੰਪਾਦਿਤ ਕਵਿਤਾ ਪੁਸਤਕਾਂ ਹਨ। ਇਸਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਉਸਨੇ 'ਨਜ਼ਮ ਦੀ ਅਤਮਕਥਾ', 'ਸੰਵਾਦ ਦਰ ਸੰਵਾਦ', 'ਚਰਨਜੀਤ ਪੰਨੂ ਦਾ ਸਾਹਿਤ (ਸਿਰਜਣਾ ਤੇ ਸੰਵਾਦ)', 'ਪ੍ਰੋ. ਹਰਭਜਨ ਸਿੰਘ ਬਿਰਤਾਂਤ ਤੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ', ਬਾਜ਼ੀਗਰ ਕਬੀਲੇ ਦਾ ਸਭਿਆਚਾਰ' ਅਤੇ 'ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਖਾਨਾਬਦੋਸ਼ ਕਬੀਲੇ' ਆਦਿ ਆਲੋਚਨਾ ਪੁਸਤਕਾਂ ਦੀ ਰਚਨਾ ਵੀ ਕੀਤੀ ਹੈ।

ਮਨੁੱਖ ਜਿਹੋ ਜਿਹੇ ਸਮਾਜਕ ਹਾਲਾਤਾਂ ਵਿਚ ਜੀਵਨ ਗੁਜਾਰਦਾ ਹੈ ਉਸ ਵਿਚੋਂ ਹੀ ਆਪਣੀ ਚੇਤਨਾ ਨੂੰ ਵਿਕਸਿਤ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਚੇਤਨਾ ਦੇ ਇਹ ਸਰੋਕਾਰ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਜੀਵਨ ਹਾਲਾਤਾਂ ਨਾਲ ਗੂੜ੍ਹੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਜੁੜੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਸੰਦਰਭ ਵਿਚ ਡਾ. ਮੋਹਨ ਤਿਆਗੀ ਦੀ ਕਵਿਤਾ ਵਿਚ ਮਾਨਵੀ ਸਰੋਕਾਰਾਂ ਦੀ ਹੋਂਦ ਨੂੰ ਪਛਾਣਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਲੇਖਕ ਦਾ ਜੀਵਨ ਸੰਘਰਸ਼ ਉਸ ਦੇ ਕਾਵਿ ਬਿੰਬ ਵਿਚੋਂ, ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਸਮੇਂ ਦੀਆਂ ਸਿਆਸਤਾਂ ਤੇ ਸ਼ਕਤੀਸ਼ਾਲੀ ਹਕੂਮਤਾਂ ਦੁਆਰਾ ਲਿਤਾੜੇ, ਦਬਾਏ, ਹਰਾਏ ਅਤੇ ਗਰੀਬੀ ਦੀ ਡੂੰਘੀ ਦਲਦਲ ਵਿਚ ਸੁੱਟੇ ਜਾਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਵੀ ਆਪਣੇ ਹੱਕਾਂ ਲਈ ਲੜ ਮਰਨ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਲਹੂ ਨੂੰ ਗਰਮ ਰੱਖਦੇ ਹੋਏ ਆਪਣੀ ਰੂਹ ਨੂੰ ਰੇਗਿਸਤਾਨ ਬਣਨ ਤੋਂ ਬਚਾਉਣ ਲਈ

ਨਿਰੰਤਰ ਸੰਘਰਸ਼ ਕਰਦੇ ਰਹਿਣ ਦੀ ਗਵਾਹੀ ਭਰਦਾ ਹੈ। ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਨਿਰੰਤਰ ਸੰਘਰਸ਼ਸ਼ੀਲ ਰਹਿਣਾ ਲੇਖਕ ਦੀ ਕਾਵਿ ਸੁਰ ਦਾ ਧੁਰਾ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਮੋਹਨ ਤਿਆਗੀ ਕਾਵਿ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇ ਦੁੱਖਾਂ, ਕਲੇਸ਼ਾਂ, ਗਰੀਬੀ, ਅਤੇ ਹੋਰ ਅਨੇਕਾਂ ਅਲਾਮਤਾਂ ਨਾਲ ਲੜਨ ਦੀ ਹੱਲਾਸ਼ੇਰੀ ਦਿੰਦਾ ਹੋਇਆ ਕਿਸੇ ਮੁਕਾਮ ਨੂੰ ਹਾਸਲ ਕਰਨ ਦੀ ਨਸੀਹਤ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਦੇ ਨਿੱਜੀ ਸੁਭਾਅ ਵਾਂਗ ਉਸ ਦੀ ਕਵਿਤਾ ਪਾਠਕ ਮਨ ਵਿਚ ਅਜਿਹੇ ਭਾਵ ਉਸਾਰਦੀ ਹੈ। ਲੇਖਕ ਦੀ ਵੱਡੀ ਖੂਬੀ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਅਤੀਤ ਦੀਆਂ ਗੌਰਵਮਈ ਜੜ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਜੁੜੇ ਰਹਿਣ, ਆਪਣੇ ਪੁਰਖਿਆਂ ਦੀਆਂ ਨਸੀਹਤਾਂ ਤੇ ਚੱਲਣ ਅਤੇ ਅਤੀਤਮੁਖੀ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਪੁਰਖਿਆਂ ਦੀਆਂ ਜੀਵਨ ਕਮੀਆਂ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦਰਸਾਏ ਰਾਹ 'ਤੇ ਚੱਲਣ ਦੀ ਵਾਰ-ਵਾਰ ਤਾਕੀਦ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਕਵਿਤਾ ਦੇ ਮਾਧਿਅਮ ਰਾਹੀਂ ਉਹ ਕਦੇ-ਕਦੇ ਮਾਨਵੀਂ ਅਣਖ ਨੂੰ ਵਿਅੰਗਮਈ ਅੰਦਾਜ਼ ਵਿਚ ਵੀ ਚੋਟ ਮਾਰਦਾ ਹੈ। ਮੋਹਨ ਤਿਆਗੀ ਦੀ ਆਪਣੀ ਵੀ ਇਹੀ ਜੀਵਨ ਜਾਚ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਉਹ ਇਕ ਸੰਘਰਸ਼ਸ਼ੀਲ ਜੀਵਨ ਵਿਚੋਂ ਗੁਜਰਦਾ ਹੋਇਆ ਵਰਤਮਾਨ ਮੁਕਾਮ 'ਤੇ ਪਹੁੰਚਿਆ ਹੈ। ਜਿਸ ਵਿਚ ਬੀਤੇ ਪ੍ਰਤੀ ਮਾਣ, ਸਤਿਕਾਰ, ਉਦਰੇਵਾਂ, ਗਿਲੇ ਸ਼ਿਕਵੇ ਅਤੇ ਹਾਲਤਾਂ ਦੀ ਨਿਸਬਤ ਅਗਲੀਆਂ ਪੀੜ੍ਹੀਆਂ ਦੇ ਜੀਵਨ ਵਰਤਾਰੇ ਦੇ ਉਤਰਾਵਾ ਚੜ੍ਹਾਵਾਂ ਦਾ ਜਿਕਰ ਹੋਣ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਵਰਤਮਾਨ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਪਰੰਪਰਿਕ ਜੀਵਨ ਵਰਤਾਰੇ ਤੋਂ ਸੋਝੀ ਲੈ ਕੇ ਵਿਸ਼ਵੀਕਰਨ, ਰਾਜਸੀ-ਕੂਟਨੀਤੀ ਅਤੇ ਬਾਜ਼ਾਰੀਕਰਨ ਦੇ ਵਰਤਾਰੇ ਨੂੰ ਸਮਝਦੇ ਹੋਏ ਇਸ ਵਿਚ ਗ੍ਰਸਿਤ ਹੋ ਰਹੇ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਜਗਾਉਣ ਦੀ ਗੱਲ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ।

ਅੰਨ੍ਹਾ ਹੋ ਕੇ ਮਰ ਰਿਹਾ ਹੈ ਅੰਧਕਾਰ
ਗਰਕ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ ਯੁੱਗਾਂ ਤੋਂ
ਊਂਘਦੀ ਸਿਆਸਤ [1]

ਤੇਰਾ ਸ਼ੋਖ ਦੁਪੱਟਾ ਲਹਿਰਾ ਉੱਠਿਆ ਹੈ,
ਬਣ ਕੇ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦਾ ਪਰਚਮ
ਤੇਰੇ ਹੋਠਾਂ ਚੋਂ ਕਿਰ ਰਿਹਾ ਹੈ
ਵਿਸਮਾਦ [2]

ਮੋਹਨ ਤਿਆਗੀ ਦਾ ਕਾਵਿ ਬਿੰਬ ਨਿੱਜ ਦੀ ਥਾਂ ਲੋਕ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਲੋਕ-ਪੱਖੀ ਸੁਰ ਵਿਚ ਲੋਕ ਚੇਤਨਾ ਨੂੰ ਜਗਾਉਣ ਅਤੇ ਆਪਣੀਆਂ ਪਿਤਾ ਪੁਰਖੀ ਨਸੀਹਤਾਂ ਤੇ ਚੱਲਣ ਦੀ ਹਾਮੀ ਭਰਦਾ ਹੈ। ਵਿਸ਼ਵੀਕਰਨ ਦੇ ਵਰਤਾਰੇ ਵਿਚ ਮੰਡੀ ਦੀ ਚਕਾਚੌਂਧ ਵਿਚ ਮਨੁੱਖ ਆਪਣੀ ਵਿਰਾਸਤ ਨਾਲੋਂ ਟੁੱਟਦਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਚੇਤਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਆਪਣੀ ਪਰੰਪਰਾ ਦੀ ਲੋਅ ਮੱਧਮ ਪੈਂਦੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚ ਸਾਰਾ ਕਸੂਰ ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਨਵੀਂਆਂ ਜੀਵਨ ਚੁਣੌਤੀਆਂ ਵਿਚ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਅਜਿਹਾ ਜੀਵਨ ਵਿਵਹਾਰ ਅਪਣਾਉਣ ਲਈ ਮਜ਼ਬੂਤ ਵੀ ਹੋਣਾ ਪੈ ਰਿਹਾ ਹੈ ਮੋਹਨ ਤਿਆਗੀ ਲਿਖਦਾ ਹੈ :-

ਪਿੰਡ ਦੀਆਂ ਹਰੀਆਂ ਭਰੀਆਂ ਪਗਡੰਡੀਆਂ
ਅਤੇ ਹੱਸਦੇ ਵਸਦੇ ਨਿੱਕੇ ਨਿੱਕੇ ਘਰਾਂ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ
ਇਹ ਕਿੱਥੇ ਆਣ ਪਹੁੰਚਿਆ ਹਾਂ ਮੈਂ
ਚੇਤਿਆਂ ਚੋਂ ਮੱਧਮ ਪੈ ਰਹੀ ਹੈ ਘਰਾਂ ਵਿਚ
ਜਗਦੇ ਬੁਝਦੇ ਦੀਵਿਆਂ ਦੀ ਲੋਅ
ਏਨੇ ਭਰਮਾਂ ਦੀ ਮੌਤ ਨੂੰ ਇਕੋ ਵੇਲੇ ਸੀਨੇ
ਵਿਚ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਾਂਭਾਗਾ ਮੈਂ
ਅੱਖਾਂ ਅੱਗੇ ਇਕ ਬੰਜਰ ਖਲਾਅ ਹੈ
ਤੇ ਰੂਹ ਵਿਚ ਪਸਰ ਰਿਹਾ ਹੈ ਇਕ
ਰੇਗਿਸਤਾਨ [3]

ਤੇ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਹੀ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿਚ
ਬੇਪਛਾਣ ਤੇ ਅਗਿਆਤ ਹੋ ਗਿਆ
ਕਿ ਵਕਤ ਦੀ ਇਕੋ ਗਾਲ੍ਹ ਨਾਲ
ਬਿਖ਼ਰ ਗਿਆ ਹਾਂ ਮੈਂ
ਸ਼ੀਸ਼ੇ ਵਾਂਗ ਹੋ ਗਿਆ ਹਾਂ ਚਕਨਾਚੂਰ
ਟੁਕੜੇ ਟੁਕੜੇ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਮੇਰਾ ਵਜੂਦ [4]

'ਰੂਹ ਦਾ ਰੇਗਿਸਤਾਨ' ਕਾਵਿ-ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਅਸਲ ਵਿਚ ਰੂਹ ਨੂੰ ਰੇਗਿਸਤਾਨ ਵਰਗੀ

ਸਥਿਤੀ ਵਿਚ ਪੈਣ ਦੇ ਕਾਰਨਾਂ ਦੀ ਨਿਸ਼ਾਨਦੇਹੀ ਕਰਨ ਅਤੇ ਰੂਹ ਨੂੰ ਰੇਗਿਸਤਾਨ ਨਾ ਬਣਨ ਦੇਣ ਸਗੋਂ ਇਸ ਵਿਚ ਚੇਤਨਾ ਦੇ ਬੀਜ, ਬੀਜ ਕੇ ਆਪਣਾ ਅਤੇ ਆਪਣੀਆਂ ਆਉਣ ਵਾਲੀਆਂ ਪੀੜ੍ਹੀਆਂ ਦੇ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਸਹੀ ਦਿਸ਼ਾ ਦੇਣ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਕਾਵਿ ਮਾਨਵੀ ਚੇਤਨਾ ਨੂੰ ਜਗਾ ਕੇ ਅੱਗੇ ਵਧਣ ਦੀ ਹੱਲਾਸ਼ੇਰੀ ਦਿੰਦਾ ਜੁਝਾਰਵਾਦੀ ਅਤੇ ਲੋਕਪੱਖੀ ਚੇਤਨਾ ਨਾਲ ਲਬਰੇਜ਼ ਕਾਵਿ ਹੈ। ਮੋਹਨ ਤਿਆਗੀ ਲਿਖਦਾ ਹੈ:-

ਇਨਕਲਾਬ ਲਈ ਉੱਠ ਖੜੇ ਹੋਏ ਨੇ
ਯੁਗਾਂ ਤੋਂ ਦਰੜੇ ਜਾ ਰਹੇ ਸ਼ਿਲਪੀ ਹੱਥ
ਘਰ ਘਰ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ
ਅੱਖਰਾਂ ਦਾ ਮਹਾਂ ਕੀਰਤਨ
ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੌਲ਼ੀ ਹੌਲ਼ੀ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ
ਹਨੇਰੇ ਦਾ ਪਰਦਾਫਾਸ਼ [5]

ਮਾਨਵ ਸਮਾਜ ਵਿਭਿੰਨ ਕਾਲ ਖੰਡਾਂ ਵਿਚੋਂ ਗੁਜਰਦਾ ਹੋਇਆ ਸਮਕਾਲ ਵਿਚ ਵਿਸ਼ਵੀਕਰਨ ਦੇ ਦੌਰ ਵਿਚੋਂ ਲੰਘ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਸਾਡੀ ਮੌਜੂਦਾ ਪਿਤਾ ਪੁਰਖੀ ਪੀੜ੍ਹੀ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਅਸੀਂ ਇਕ ਅਜਿਹੀ ਪੀੜ੍ਹੀ ਦੇ ਜਮਪਲ ਹਾਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਪਰਿਵਰਤਨਾਂ ਨੂੰ ਵੇਖਿਆ ਹੈ। ਜਿਸ ਵਿਚ ਜਿੱਥੇ ਬਚਪਨ ਪਰੰਪਰਿਕ ਵਿਰਾਸਤ ਨਾਲ ਜੁੜਿਆ ਰਿਹਾ ਹੈ ਉੱਥੇ ਜਵਾਨ ਉਮਰ ਤਕਨਾਲੋਜੀ ਦੇ ਘੇਰੇ ਵਿਚ ਆ ਗਈ ਹੈ ਅਤੇ ਅੱਗੇ ਆਰਟੀਫਿਸ਼ੀਅਲ ਇੰਟੈਲੀਜੈਂਸੀ ਦੇ ਦੌਰ ਵਿਚ ਹੋਰ ਵੀ ਬਹੁਤ ਕੁਝ ਵਾਪਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਹੀ ਕਾਰਨ ਹੈ ਕਿ ਸਮਕਾਲੀ ਮਨੁੱਖ ਮਾਨਸਿਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਵੀ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਪਰੇਸ਼ਾਨ ਹੈ। ਜਿਸ ਪਿੱਛੇ ਵੱਡਾ ਕਾਰਨ ਇਕ ਪਾਸੇ ਬੀਤੇ ਪ੍ਰਤੀ ਮੋਹ ਦੀਆਂ ਤੰਦਾਂ ਮਨ ਵਿਚ ਸਾਂਭੇ ਹੋਣਾ ਹੈ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਵਰਤਮਾਨ ਵਿਚ ਸਮੇਂ ਦੇ ਨਾਲ ਬਰ ਮੇਚ ਕੇ ਚੱਲਣ ਲਈ ਨਵੀਆਂ ਕਾਢਾਂ, ਸੋਚਾਂ ਅਤੇ ਸਿੱਖਿਆ ਤੰਤਰ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਰਹਿਣ ਦੀ ਲਾਲਸਾ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ। ਮੋਹਨ ਕਾਵਿ ਸਮਾਜ ਦੇ ਆਰਥਿਕ, ਰਾਜਸੀ, ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਅਤੇ ਧਾਰਮਿਕ ਤੰਤਰ ਤੋਂ ਚਿੰਤਤ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਸਮੇਂ ਦਾ ਵੇਗ ਅਜਿਹਾ ਚੱਲ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਚਾਰੇ ਪਾਸੇ ਝੂਠ, ਫਰੇਬ, ਰਿਸ਼ਵਤਖੋਰੀ, ਬੇਈਮਾਨੀ ਤੇ ਇਕ ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਲਤਾੜ ਕੇ ਅੱਗੇ ਲੰਘਣ ਦੀ ਲਲਕ ਵਿਚ ਮਨੁੱਖ, ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਹੀ ਵੈਰੀ ਬਣਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਸਧਾਰਨ

ਮਨੁੱਖ ਲਈ ਚਾਰੇ ਪਾਸੇ ਭੈਭੀਤਤਾ ਭਰਿਆ ਮਾਹੌਲ ਪਸਰਿਆ ਹੋਇਆ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। 'ਨਵੀਂ ਰੁੱਤ' ਅਤੇ 'ਗੋਰਖ' ਕਵਿਤਾ ਵਿਚ ਕਵੀ ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਪੈਦਾ ਹੋ ਰਹੇ ਨਵੇਂ ਜੀਵਨ ਵਰਤਾਰੇ 'ਤੇ ਤਰਕ ਅਤੇ ਵਿਅੰਗ ਨਾਲ ਚੋਟ ਕਰਦਾ ਲਿਖਦਾ ਹੈ:-

ਤੇ ਮੈਂ ਸੁਣਿਆ ਹੈ ਕਿ
ਹੀਰ ਦਾ ਵਿਆਹ
ਕੈਨੇਡਾ ਵਸਦੇ ਇੱਕ ਅਧਖੜ ਉਮਰ ਦੇ
ਵਪਾਰੀ ਨਾਲ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ
ਜੋ ਕਦੇ ਰਾਂਝੇ ਦਾ ਪੱਕਾ ਯਾਰ ਹੁੰਦਾ ਸੀ
ਤੇ ਬਾਲ ਨਾਥ ਦੇ ਟਿੱਲੇ ਦਾ ਟਰਾਲੀਆਂ
ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਭਰਤ ਪਾਉਣ ਲਈ
ਸੌਦਾ ਕਰ ਲਿਆ ਹੈ[6]

'ਰੂਹ ਦਾ ਰੇਗਿਸਤਾਨ' ਕਾਵਿ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਵਿਚ ਤਿਆਗੀ ਸਮਾਜਕ ਵਰਤਾਰੇ ਦੇ ਕੁਝ ਪਹਿਲੂਆਂ ਵਿਚ ਜਿੱਥੇ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਬੇਬਸੀ ਨੂੰ ਬਿਆਨ ਕਰਦਾ ਹੈ ਉੱਥੇ ਕਈ ਪੱਖਾਂ ਤੋਂ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਅਜੋਕੇ ਮਾਰੂ ਜੀਵਨ ਵਰਤਾਰੇ ਪ੍ਰਤੀ ਬਗਾਵਤ ਤੇ ਵਿਰੋਧੀ ਸੁਰ ਅਪਣਾ ਕੇ ਉਸ ਤੋਂ ਛੁਟਕਾਰਾ ਪਾਏ ਜਾਣ ਦੀ ਹੱਲਾਸ਼ੇਰੀ ਵੀ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਨਿਰਾਸ਼ਤਾ ਵਾਲੇ ਮਾਹੌਲ ਵਿਚ ਵੀ ਆਸ਼ਾ ਦੀ ਕਿਰਨ ਨੂੰ ਬੁੱਝਣ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦਾ। ਕਵੀ ਲਿਖਦਾ ਹੈ:-

ਕਿ ਯੁੱਗਾਂ ਬਾਅਦ ਖਿੜੀ ਹੈ
ਮੇਰੇ ਲਹੂ 'ਚ ਬਸੰਤ
ਇਸ ਲਈ ਇਕੱਲਾ ਮੈਂ ਹੀ ਨਹੀਂ
ਤੁਸੀਂ ਸਾਰੇ ਵਧਾਈ ਦੇ ਪਾਤਰ ਹੋ[7]

ਇਨ੍ਹਾਂ ਪੱਖਾਂ ਨੂੰ ਵਿਚਾਰਦਿਆਂ ਮੋਹਨ ਤਿਆਗੀ ਦੀ ਕਵਿਤਾ ਜੁਝਾਰੂ ਕਵਿਤਾ ਹੋ ਨਿਬੜਦੀ ਹੈ। ਆਪਣੀ ਵਿਰਾਸਤ ਨੂੰ ਨਾ ਬਚਾਇਆ ਤਾਂ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਅਤੀਤ ਦਾ ਬਹੁਤ ਕੁਝ ਗੁਆਚ ਜਾਵੇਗਾ। ਜਿਵੇਂ ਮੰਡੀ ਦੀ ਚਕਾਚੌਂਧ ਨੇ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਅਸਤਿਤਵ ਨੂੰ ਠੇਸ ਪਹੁੰਚਾਈ ਹੈ ਅਤੇ ਮਨੁੱਖ ਹੁਣ ਆਪਣੀ ਹੋਂਦ ਲਈ ਹੀ ਲੜ ਰਿਹਾ ਹੈ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਿਰਾਸਤੀ ਪਰੰਪਰਾ ਦੇ ਪਤਨ ਨਾਲ ਆਉਣ ਵਾਲੀਆਂ ਪੀੜ੍ਹੀਆਂ ਲਈ ਵੱਡੀ ਚੁਣੌਤੀ

ਖੜੀ ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ। ਵੈਸੇ ਵੀ ਸਮਕਾਲੀ ਦੌਰ ਵਿਚ ਆਰਟੀਫਿਸ਼ੀਅਲ ਇੰਟੈਲੀਜੈਂਸੀ ਸਭ ਚੀਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਗ੍ਰਿਫ਼ਤ ਦੇ ਵਿਚ ਲੈ ਰਹੀ ਹੈ ਜਿਸ ਤੋਂ ਮਨੁੱਖੀ ਹੋਂਦ ਨੂੰ ਦਿਨ-ਪ੍ਰਤੀ-ਦਿਨ ਖ਼ਤਰਾ ਵਧ ਰਿਹਾ ਹੈ ਅਤੇ ਬਾਜ਼ਾਰ ਦੀ ਚਕਾਚੌਂਧ ਨਿਰੰਤਰ ਬੰਦੇ ਦੀ ਬੰਦਿਆਈ ਖੋਹਣ ਦੇ ਆਹਰ ਵਿਚ ਹੈ। ਲੇਖਕ ਬੜੇ ਹੀ ਵਿਚਾਰਸ਼ੀਲ ਲਹਿਜੇ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਹੱਕਾਂ ਲਈ ਲਗਾਤਾਰ ਚੇਤੰਨ ਹੋ ਕੇ ਲੜਨ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਹੀ ਉਸਦੇ ਕਾਵਿ ਦੀ ਖੂਬਸੂਰਤੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਵਿਸ਼ਵੀਕਰਨ ਦੇ ਅਜੋਕੇ ਵਰਤਾਰੇ ਵਿਚ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਵਿਭਿੰਨ ਪੱਖਾਂ ਤੋਂ ਹੋ ਰਹੀਆਂ ਹਾਰਾਂ, ਵਜੂਦ ਦੇ ਗੁਆਚਣ ਦੇ ਡਰ, ਵਿਰਾਸਤ ਨਾਲੋਂ ਟੁੱਟਣ ਦੇ ਤੌਖ਼ਲੇ, ਆਪਸੀ ਭਰਾਤਰੀਭਾਵ ਦੇ ਖੁਰਦੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹੁਨਰ, ਅਤੇ ਆਪਣੀਆਂ ਜੜ੍ਹਾਂ ਨਾਲੋਂ ਟੁੱਟਣ ਦੀ ਮਜ਼ਬੂਰੀ ਨੂੰ ਬੜੇ ਕਰੜੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿਚ ਬਿਆਨ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਦਾ ਗਹਿਰਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਕਾਵਿ ਪਾਠ ਦੌਰਾਨ ਪਾਠਕ ਦੇ ਮਨ 'ਤੇ ਜ਼ਰੂਰ ਪੈਂਦਾ ਹੈ।

ਜੇ ਅਸੀਂ ਤੁਹਾਡੇ ਸਿਰ
ਕਲਮ ਨਾ ਕਰ ਸਕੇ
ਤਾਂ ਅਸੀਂ
ਅੰਗਿਆਰ ਬਣ ਕੇ ਤੁਹਾਡੇ ਰਾਹਾਂ
ਵਿਚ ਵਿਛ ਜਾਵਾਂਗੇ[8]

ਪੰਜਾਬੀ ਨੌਜਵਾਨ ਪ੍ਰਦੇਸਾਂ ਵਿਚ ਜਾ ਕੇ ਵੀ ਮਾਰਾਂ ਹੀ ਝੱਲ ਰਹੇ ਹਨ। ਕਿਸੇ ਸਮੇਂ ਦੇ ਵਹਿਣ ਵਿਚ ਵਹਿੰਦੇ ਜਿੱਥੇ ਕਦੇ ਉਹ ਸਿਰਫ਼ ਰੋਜ਼ੀ ਰੋਟੀ ਕਮਾਉਣ ਲਈ ਹੀ ਗਏ ਸਨ ਪਰੰਤੂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇਸ਼ਾਂ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਨੂੰ ਕਮਾਈ ਦੇ ਅਜਿਹੇ ਜਾਲ ਵਿਚ ਫਸਾਇਆ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਚਾਹ ਕੇ ਵੀ ਵਾਪਸ ਪਰਤਣ ਤੋਂ ਅਸਮਰੱਥ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਜਿਸ ਵਿਚ ਚੰਗੀ ਆਰਥਿਕਤਾ ਲਈ ਦਿਨੇ-ਦਿਨ ਵਧਦੀ ਜਾ ਰਹੀ ਦੌੜ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਸਾਡੇ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਰਾਜਸੀ, ਆਰਥਿਕ, ਧਾਰਮਿਕ ਅਤੇ ਸਮਾਜਿਕ ਵਰਤਾਰੇ ਵਿਚੋਂ ਕਿਸੇ ਚੰਗੀ ਆਸ ਉਮੀਦ ਦੀ ਕਿਰਨ ਦਾ ਨਾ ਦਿਸਣਾ ਵੀ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਕਾਰਨ ਵਜੋਂ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਸਾਡੇ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਲਗਾਤਾਰ ਬੇਰੁਜ਼ਗਾਰੀ, ਮਹਿੰਗਾਈ, ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਅਤੇ ਰਾਜਸੀ ਕੂਟਨੀਤੀ ਦਾ ਬੋਲਬਾਲਾ ਵਧਦਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਸ ਸਬੰਧੀ ਮੋਹਨ ਤਿਆਗੀ ਨੇ ਬਹੁਤ ਗਹਿਰੇ ਭਾਵਾਂ ਦਾ ਬਿਆਨ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਉਹ ਲਿਖਦਾ ਹੈ:-

ਉਹ ਨਗਮਾ ਜਿਸ ਵਿਚ ਦਰਜ ਹੈ
ਧਰਤ ਮਾਤਾ ਦਾ ਵਿਰਲਾਪ
ਜਿਸਦੇ ਕਮਾਊ ਪੁੱਤਰ ਪਰੀਆਂ
ਦੇ ਦੇਸ਼ ਜਾਂਦੇ ਜਾਂਦੇ
ਕਾਲੇ ਸਮੁੰਦਰ ਦੇ ਖਾਰੇ ਪਾਣੀਆਂ 'ਚ
ਡੁੱਬ ਮੋਏ[9]

ਭਾਰਤੀ ਰਾਜਨੀਤੀ 'ਤੇ ਗਹਿਰੀ ਚੋਟ ਕਰਦਾ ਕਵੀ ਲਿਖਦਾ ਹੈ :-

ਜਿੱਥੇ ਨੌਜਵਾਨ ਬੇਰੁਜ਼ਗਾਰੀ
ਦਾ ਸੰਤਾਪ ਭੋਗਦੇ ਭੋਗਦੇ
ਬੁੱਢੇ ਹੋ ਕੇ ਮਰ ਜਾਂਦੇ ਨੇ
ਜਿੱਥੇ ਕੁਆਰੀਆਂ ਨਦੀਆਂ
ਪੁੱਤ ਜੰਮਦੀਆਂ ਨੇ
ਜਿੱਥੇ ਸਵੇਰ ਸਾਰ ਮਾਸੂਮ
ਬੱਚੇ ਰੂੜੀਆਂ 'ਚੋਂ ਆਪਣੀ
ਕਿਸਮਤ ਟਟੋਲਦੇ ਨੇ
ਜਿੱਥੇ ਨੇਤਾ ਦੇਹ ਵਪਾਰ
ਅਤੇ ਘੁਟਾਲਿਆਂ 'ਚ
ਗਲਤਾਨ ਹੋ ਕੇ ਰਾਸ਼ਟਰ
ਦੀ ਪੱਤ ਲੁੱਟਦੇ ਨੇ [10]

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੋਹਨ ਤਿਆਗੀ ਦੇ ਕਾਵਿ ਵਿਚ ਆਰਥਿਕ ਸੰਤਾਪ ਅਤੇ ਰਾਜਸੀ ਕੂਟਨੀਤੀ ਪ੍ਰਤੀ ਵਿਦਰੋਹੀ ਸੁਰ ਵੇਖੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਮੋਹਨ ਤਿਆਗੀ ਪਰੰਪਰਾ ਪ੍ਰਤੀ ਮੋਹ ਨਾਲ ਭਰਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਰਹਿਣਾ ਲੋਚਦਾ ਹੈ ਪਰੰਤੂ ਸਮੇਂ ਦਾ ਵੇਗ ਅਜਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸਨੂੰ ਲਗਾਤਾਰ ਸ਼ਹਿਰੀ ਤੇ ਵਿਸ਼ਵੀਕਲਚਰ ਦੇ ਵਤਾਰੇ ਵੱਲ ਵੀ ਧੱਕਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਆਧੁਨਿਕ ਤਕਨਾਲੋਜੀ ਦੀ ਤੇਜ਼ ਰਫ਼ਤਾਰ ਵਿਚ ਧੀਮੇ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਮਨੁੱਖ ਜਾਂ ਉਸ ਦੇ ਆਧੁਨਿਕ ਤਕਨੀਕਾਂ ਦੁਆਰਾ ਖੋਹੇ ਗਏ ਕਿਰਤ ਦੇ ਵਸੀਲਿਆਂ

ਦੀ ਮਾਰ ਕਾਰਨ ਗਰੀਬ ਤੇ ਕਾਮਾ ਵਰਗ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਤ੍ਰਾਸਦੀ ਦਾ ਪਾਤਰ ਬਣਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਮਸ਼ੀਨੀਕਰਨ ਦੇ ਵਰਤਾਰਰੇ ਨੇ ਹੱਥੀਂ ਕਿਰਤ ਕਰਕੇ ਗੁਜ਼ਾਰਨ ਤੋਰਨ ਵਾਲੇ ਕਾਮਾ ਵਰਗ 'ਤੇ ਗਹਿਰੀ ਚੋਟ ਮਾਰੀ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਿਸ਼ਵੀਕਰਨ ਦੇ ਵਰਤਾਰੇ ਨੇ ਅਜੋਕੇ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਨੂੰ ਇਸ ਕਦਰ ਗੁੰਮਰਾਹ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸਨੂੰ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਆ ਰਹੀ ਕਿ ਉਹ ਹੁਣ ਕੀ ਕਰੇ? ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਗਲੀਆਂ ਪੀੜ੍ਹੀਆਂ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ਵੀਕਰਨ ਦਾ ਵਰਤਾਰਾ ਅਜਿਹੀ ਗ੍ਰਿਫਤ ਵਿਚ ਲੈ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਹੀ ਵਿਰਾਸਤ ਦੇ ਚਿੰਨ੍ਹ ਬੇ-ਅਰਥੇ ਜਾਪਣ ਲੱਗੇ ਹਨ। ਇਹ ਸਾਡੀ ਵਿਰਾਸਤ ਅਤੇ ਸਭਿਆਚਾਰ ਲਈ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਚਿੰਤਾ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ ਹੈ। ਇਸ ਸਬੰਧੀ ਮੋਹਨ ਤਿਆਗੀ ਨੇ ਕਾਵਿ ਰਚਨਾ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਢੁੱਕਵੇ ਚਿੱਤਰ ਉਘਾੜੇ ਹਨ ਉਹ ਲਿਖਦਾ ਹੈ :-

ਵਿਸ਼ਵੀਕਰਨ
ਇਕ ਖੌਫਨਾਕ ਦੈਂਤ ਹੈ
ਜੋ ਦਹੇਲੀਆਂ ਉਲੰਘਦਾ
ਸਾਡੇ ਘਰਾਂ ਵੱਲ ਵੱਧਦਾ ਹੀ
ਆਉਂਦਾ ਹੈ ...
ਮੇਰਾ ਪੁੱਤ ਮੇਰੀ ਵਿਰਾਸਤ ਤੇ ਹੱਸਣ ਲੱਗਦਾ ਹੈ
ਅਤੇ ਮੇਰੀ ਧੀ ਮੇਰੀ ਕਲਾ ਨੂੰ ਬੋਰ ਆਖਦੀ ਹੈ

ਇਸ ਦੈਂਤ ਦਾ ਇਕ ਚਮੁੱਚੀਆ ਏਜੰਟ ਸਾਡੇ
ਘਰਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਕਰਦਾ ਹੈ ਆਵਾਸ
ਜੋ ਸਾਡੇ ਬਾਲਾਂ ਨੂੰ ਹਨੇਰਾ ਵੰਡਦਾ ਹੈ
ਬਗਾਵਤ ਲਈ ਪ੍ਰੇਰਦਾ ਹੈ
ਅਤੇ ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਹੋਣੀ ਬਾਰੇ ਸੋਚਦਾ ਸੋਚਦਾ ਸਦਮੇ ਦੇ
ਭਾਰ ਹੇਠ ਦੱਬਕੇ ਰਹਿ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ।[11]

ਸਮਕਾਲੀ ਦੌਰ ਤਕ ਵਿਸ਼ਵੀਕਰਨ ਦੇ ਵਰਤਾਰੇ ਨੇ ਕਸਬਿਆਂ ਅਤੇ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਪਿੰਡਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਆਪਣੀ ਗ੍ਰਿਫ਼ਤ ਵਿਚ ਲੈ ਕੇ ਪੇਂਡੂ ਸਮਾਜ ਵਿਚੋ ਨਿੱਕੇ-ਨਿੱਕੇ ਕੰਮ-ਧੰਦਿਆਂ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਰੋਜ਼ੀ-ਰੋਟੀ ਦੇ ਸਾਧਨਾਂ ਉੱਤੇ ਗਹਿਰੀ ਚੋਟ ਮਾਰੀ ਹੈ

ਅਤੇ ਵਿਸ਼ਵੀਕਰਨ ਦੇ ਹਾਣ ਦੇ ਨਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਉਹ ਬਸ ਪ੍ਰੇਸ਼ਾਨ ਹੋ ਕੇ ਹੀ ਰਹਿ ਗਏ ਹਨ। ਇਸ ਪੱਖ ਤੋਂ ਕਵੀ ਲਿਖਦਾ ਹੈ:-

ਪਿੰਡ ਸੀ
ਇਕ ਦੁਕਾਨ ਸੀ
ਫਿਰ ਬਾਜ਼ਾਰ ਜਿਹਾ
ਸੀ ਬਣ ਗਿਆ
ਪੁਰਖਿਆਂ ਦਾ ਬੋਹੜ ਵੀ ਇਕ ਰਾਤ
ਹਿਜ਼ਰਤ ਕਰ ਗਿਆ
ਪਿੰਡ ਦਾ ਚੌਕੀਦਾਰ ਬਸ
ਏਸੇ ਗਮ ਵਿਚ
ਮਰ ਗਿਆ
ਬਸ ਏਸੇ ਗਮ ਵਿਚ
ਮਰ ਗਿਆ [12]

ਵਿਸ਼ਵੀਕਨ ਦਾ ਵਰਤਾਰਾ ਸੱਚਮੁੱਚ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਬੇ-ਪਰਦ, ਬੇ-ਕਦਰ, ਬੇ-ਪਛਾਣ ਅਤੇ ਬੇ-ਗਰਜ਼ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਇਕ ਦੂਜੇ ਪ੍ਰਤੀ ਆਪਣਾਪਣ ਖ਼ਤਮ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਸਿਰਫ਼ ਪੈਸੇ ਦੀ ਹੀ ਚੌਧਰ ਹੈ। ਜਿਸ ਦਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਕਵੀ ਨੇ ਆਪਣੀਆਂ ਕਈ ਕਵਿਤਾਵਾਂ ਵਿਚ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ ਪਰ ਅਜਿਹੇ ਕਰੂਰ ਮਾਹੌਲ ਦਾ ਚਿਤਰਣ ਕਰਦਾ ਹੋਇਆ ਵੀ ਉਹ ਬੇਆਸ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਉਹ ਵਿਸ਼ਵੀਕਰਨ ਦੇ ਵਰਤਾਰੇ ਨੂੰ ਸਮਝਦਾ ਅਤੇ ਪਛਾਣਦਾ ਹੋਇਆ ਇਸ ਨੂੰ ਜੜੋਂ ਖਤਮ ਕਰਨ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਆਪਣੀ ਪਰੰਪਰਾ ਨੂੰ ਬਚਾਇਆ ਜਾ ਸਕੇ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਸ ਦੀ ਕਾਵਿ ਸੁਰ ਜੁਝਾਰਵਾਦੀ ਹੋ ਨਿਬੜਦੀ ਹੈ।

ਬੜਾ ਹੀ ਤੈਸ਼ ਵਿਚ ਹੈ ਅੱਜ ਭੰਗੀ
ਜਲਾ ਦੇਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ ਉਹ ਮੁਰਦਾ
ਕਾਨੂੰਨ
ਸ਼ਾਹੀ ਫੁਰਮਾਨ [13]

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੋਹਨ ਤਿਆਗੀ ਆਪਣੀ ਵਿਲੱਖਣ ਕਾਵਿ ਸੁਰ ਨਾਲ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਚੇਤੰਨ ਸ਼ਾਇਰ ਵਜੋਂ ਉਭਰਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਕਾਵਿ ਰਾਹੀਂ ਸਮੇਂ ਦੇ ਸੱਚ ਨੂੰ ਕਾਵਿਮਈ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਹੀ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਬਿਆਨ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਅਤੀਤ, ਵਰਤਮਾਨ ਅਤੇ ਭਵਿੱਖ ਦੇ ਵਿਭਿੰਨ ਪਹਿਲੂਆਂ ਨੂੰ ਉਜਾਗਰ ਕਰਦਾ ਮੋਹਨ ਤਿਆਗੀ ਦਾ ਕਾਵਿ ਸਮੇਂ ਦਾ ਹਾਣੀ ਬਣ ਕੇ ਚੱਲਣ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਪ੍ਰੰਪਰਾ ਦੀ ਮਜ਼ਬੂਤ ਨੀਂਹ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ਵੀਕਰਨ ਦੇ ਵਰਤਾਰੇ ਦੁਆਰਾ ਲਾਈ ਜਾ ਰਹੀ ਭਾਰੀ ਢਾਹ ਨੂੰ ਵੀ ਬਹੁਤ ਚੇਤੰਨ ਢੰਗ ਨਾਲ ਚਿਤਰਦਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਪ੍ਰਤੀ ਚਿੰਤਾ ਸਿਰਫ ਚਿੰਤਾ ਬਣ ਕੇ ਹੀ ਰਹਿੰਦੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਵਰਤਮਾਨ ਦੌਰ ਵਿਚ ਨੌਜਵਾਨ ਪੀੜ੍ਹੀ ਨੂੰ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋਏ ਵੀ ਵਿਸ਼ਵੀਕਰਨ ਦੇ ਮਾਰੂ ਪ੍ਰਭਾਵ ਤੋਂ ਬਚਾਉਣਾ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਬਣਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਹਰ ਮਨੁੱਖ ਵਿਚ ਕਿਤੇ-ਨਾ-ਕਿਤੇ ਵਿਸ਼ਵੀਕਰਨ ਦੇ ਵਰਤਾਰੇ ਨੂੰ ਨਾ ਅਪਣਾਏ ਜਾਣ ਪਿੱਛੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਅਗਲੀਆਂ ਪੀੜ੍ਹੀਆਂ ਦੇ ਸਮਾਜਿਕ ਵਿਕਾਸ ਰੇਖਾ ਵਿਚ ਪਿੱਛੇ ਰਹਿ ਜਾਣ ਦਾ ਵੱਡਾ ਡਰ ਵੀ ਲੁਕਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਇਸ ਨੂੰ ਇਕ ਵੱਡੀ ਮਜ਼ਬੂਰੀ ਵਜੋਂ ਵੇਖਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਭਵਿੱਖ ਦੀ ਚਿੰਤਾ ਇਸ ਵਿਚ ਸਮਾਈ ਹੋਈ ਹੈ। ਕਵੀ ਲਿਖਦਾ ਹੈ :-

ਹੁਣ ਨਹੀਂ ਸੁਣਦੀ ਕਿਤੇ ਵੀ ਬਲਦਾਂ ਦੀਆਂ
ਟੱਲੀਆਂ ਦੀ ਮਿੱਠੀ ਆਵਾਜ਼
ਨਾ ਹੀ ਸੁਣਦੀ ਹੈ
ਕਿਤੇ ਚਿੜੀਆਂ ਦੇ ਚੂਕਣ ਦੀ [14]

ਕਵੀ ਧਾਰਮਿਕ ਭੇਖਾ, ਪਾਖੰਡਾਂ ਰਾਜਸੀ ਕੂਟਨੀਤੀ, ਜਾਤ ਪਾਤ ਦੇ ਜਾਲ ਵਿਚ ਗ੍ਰਸਿਤ ਹੁੰਦੀ ਜਾ ਰਹੀ ਮਾਨਵਤਾ ਦੀ ਤਰਸਯੋਗ ਸਥਿਤੀ ਨੂੰ ਵਿਚਾਰਦਾ ਹੋਇਆ ਦੱਸਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਿਵੇਂ ਕਾਇਨਾਤ ਨੇ ਕਿਸੇ ਮਨੁੱਖ ਵਿਚ ਵਿਤਕਰਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ। ਪਰੰਤੂ ਧਾਰਮਿਕ ਤੇ ਰਾਜਸੀ ਪਾਖੰਡ ਕੁਦਰਤੀ ਵਾਤਾਵਰਨ ਨੂੰ ਗੰਧਲਾ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਜਿਸ ਨਾਲ ਚਾਰੇ ਪਾਸੇ ਭੇਖ-ਪਾਖੰਡ, ਜਾਤ-ਪਾਤ, ਊਚ-ਨੀਚ ਅਤੇ ਅਧਾਰਮਿਕ ਆਡੰਬਰ ਦਾ ਬੋਲਬਾਲਾ ਵਧਣ ਕਾਰਨ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਮਾਨਵੀ ਹੋਂਦ ਖੁਰਦੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਕਵੀ ਲਿਖਦਾ ਹੈ:-

ਇਨ੍ਹਾਂ ਧਰਮ ਪੁੱਤਰਾਂ ਦੀ ਚੁੰਗਲ 'ਚ ਫਸੀ ਹੋਈ

ਕਰਾਹ ਉੱਠਦੀ ਹੈ ਗੰਗਾ
ਤੇ ਕਰਦੀ ਹੈ ਉੱਚੀ ਉੱਚੀ ਵਿਰਲਾਪ
ਹੈ ਕੋਈ ਸ਼ੂਦਰ ਪੁੱਤਰ!
ਜੋ ਮੈਨੂੰ ਇਸ ਪਾਖੰਡ ਤੋਂ ਕਰਾਵੇ ਆਜ਼ਾਦ
ਬਹੁਤ ਹੋ ਚੁੱਕਿਆ ਹੈ
ਮੰਤਰਾਂ ਦਾ ਵਪਾਰ[15]

ਮੋਹਨ ਤਿਆਗੀ ਦੇ ਕਾਵਿ ਦੀ ਸ਼ਬਦ ਚੋਣ ਬਹੁਤ ਲਾਜਵਾਬ ਹੈ। ਜਿਸ ਵਿਚ ਉਹ ਜੰਗਲ, ਭੁੱਬਲ, ਵਿਸ਼ਵੀਕਰਨ, ਬੋਹੜ, ਹਿਜ਼ਰਤ, ਟੱਲੀਆਂ, ਚਿੜੀਆਂ, ਚੁੰਗਲ, ਮੰਤਰ, ਪਾਖੰਡ, ਅਤੇ ਪਰਚਮ ਆਦਿ ਸ਼ਬਦ ਬਿੰਬਾਂ ਨੂੰ ਵੱਖਰੇ ਅਰਥ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਸਮੁੱਚੀ ਕਵਿਤਾ ਨੀਝ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹੇ ਜਾਣ ਅਤੇ ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਸਮਝਣ ਦੀ ਮੰਗ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਮੋਹਨ ਤਿਆਗੀ ਦੀਆਂ ਕਵਿਤਾਵਾਂ ਵਿਚ ਸਵੈ-ਸੰਵਾਦ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਪਰ-ਸੰਵਾਦ ਵੀ ਝਲਕਦਾ ਹੈ। ਪੇਂਡੂ ਰਹਿਤਲ ਅਤੇ ਅਤੀਤੀ ਜੀਵਨ ਪ੍ਰਤੀ ਮੋਹ ਨਾਲ ਭਰਿਆ ਕਵੀ ਮਨ ਪਰੰਪਰਾ, ਪਿੱਤਰੀ ਸੱਤਾ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਅਤੇ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਜੀਵਨ ਵਿਵਹਾਰ ਵੱਲ ਬੜੀ ਆਸ ਭਰੀ ਨਜ਼ਰ ਨਾਲ ਤੱਕਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਲੇਖਕ ਮਨ ਦੀ ਧਾਰਨਾ ਵਿਚ ਨਵੇਂ ਜੀਵਨ ਵਰਤਾਰੇ ਵਿਚ ਵਿਸ਼ਵੀਕਰਨ ਦੁਆਰਾ ਮਾਨਵਤਾ ਨੂੰ ਲਾਈ ਜਾ ਰਹੀ ਢਾਹ ਨੂੰ ਪਰੰਪਰਿਕ ਜੀਵਨ ਰਹਿਤਲ ਹੀ ਬਚਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਹੀ ਮੋਹਨ ਤਿਆਗੀ ਦਾ ਕਵੀ ਮਨ ਵਿਸ਼ਵੀਕਰਨ, ਸ਼ਹਿਰੀਕਰਨ, ਆਧੁਨਿਕ ਤਕਨਾਲੋਜੀ ਅਤੇ ਉਦਯੋਗੀਕਰਨ ਦੇ ਵਰਤਾਰੇ ਨੂੰ ਮਾਨਵ ਹਮਾਇਤੀ ਹੋਣ ਦੀ ਥਾਂ ਮਾਨਵ-ਵਿਰੋਧੀ ਪੱਖ ਤੋਂ ਚਿਤਰਦਾ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਪਹਿਲੂਆਂ ਨੂੰ ਗੰਭੀਰ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਤੋਂ ਵਾਚਦਾ ਹੋਇਆ ਲੇਖਕ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਰਤਾਰਿਆਂ ਦੇ ਫਲਸਰੂਪ ਮਾਨਵੀ ਹੋਂਦ ਦੇ ਗੁਆਚਣ ਪ੍ਰਤੀ ਚਿੰਤਤ ਵੀ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਸੱਚਮੁੱਚ ਮੋਹਨ ਤਿਆਗੀ ਦਾ ਕਾਵਿ ਸੰਗ੍ਰਹਿ 'ਰੂਹ ਦਾ ਰੇਗਿਸਤਾਨ' ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਰੂਹ ਨੂੰ ਰੇਗਿਸਤਾਨ ਬਣਨ ਤੋਂ ਬਚਾਉਣਾ ਲੋਚਦਾ ਹੈ। ਲੇਖਕ ਦੇ ਕਾਵਿ ਦੀ ਇਹ ਖੂਬਸੂਰਤੀ ਪਾਠਕ ਮਨ ਨੂੰ ਖਿੱਚ ਪਾਉਂਦੀ ਹੈ।

ਹਵਾਲੇ

1. ਮੋਹਨ ਤਿਆਗੀ, ਰੂਹ ਦਾ ਰੇਗਿਸਤਾਨ, ਲੋਕਗੀਤ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ, ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ,

2005, ਪੰਨਾ 24

2. ਉਹੀ, ਪੰਨਾ 36

3. ਉਹੀ, ਪੰਨਾ 13

4. ਉਹੀ, ਪੰਨਾ 20

5. ਉਹੀ, ਪੰਨਾ 25

6. ਉਹੀ, ਪੰਨਾ 94

7. ਉਹੀ, ਪੰਨਾ 42

8. ਉਹੀ, ਪੰਨਾ 66

9. ਉਹੀ, ਪੰਨਾ 14

10. ਉਹੀ, ਪੰਨੇ 116-117

11. ਉਹੀ, ਪੰਨਾ 18

12. ਉਹੀ, ਪੰਨਾ 16

13. ਉਹੀ, ਪੰਨਾ 29

14. ਉਹੀ, ਪੰਨਾ 94

15. ਉਹੀ, ਪੰਨਾ 92